

УДК 316.762-029:7

DOI 10.31339/2413-3329-2019-2(10)-181-185

Качур Мирослава Михайлівна,
кандидат педагогічних наук., доцент,
Фізер Вікторія Семенівна,
старший викладач,
Карманов Валерій Валерійович,
асистент,

Мукачівський державний університет, м. Мукачеве

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СУТНОСТІ ХУДОЖНЬО-КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ

У статті розглянуто наукові підходи до визначення сутності художньо-комунікативних умінь в процесі художньої взаємодії особистості з творами мистецтва. В контексті теоретичного аналізу змісту понять «комунікація», «спілкування», «художня комунікація» акцентовано увагу на діалоговій природі мистецтва та діалогічних засадах художнього полісуб'єктного спілкування. Відмічено провідну роль та специфіку художнього сприймання в системі художньої комунікації, що дозволило встановити чотири групи художньо-комунікативних умінь у процесі взаємодії «митець – твір мистецтва – споживач».

Ключові слова: художня комунікація, міжособистісне спілкування, художнє сприймання, художньо-комунікативні уміння.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку мистецької освіти передбачає реалізацію завдань становлення особистості як носія культури і духовності, транслятора художніх цінностей, спроможної приймати культурну різноманітність, консенсусну або соціальну раціональність, вступати в невербальний діалог з різними культурами минулого і сучасності, спілкуватися з іншими через мистецтво та з мистецтвом.

У світлі цих положень актуалізується дослідження проблеми комунікативних процесів у площині мистецької освіти, формування художньо-комунікативних умінь як умов розвитку потенційних творчих можливостей особистості, самовираження та самоствердження її у процесі художнього полісуб'єктного спілкування з творами мистецтва.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Дослідження феномену комунікації отримало багатогранне висвітлення у науковій літературі та психолого-педагогічних джерелах. Зокрема, у працях відомих філософів (М. Бубер, М. Бахтін, К. Ясперс та ін.) його сутність розглядається в контексті теорії діалогу. Сучасні наукові розвідки у галузі психології творчості та соціальної психології розглядають комунікацію як важливий чинник розвитку особистості (Є. Басін, Л. Виготський, Н. Гришина, В. Конечька, О. Леонтьєв, Б. Паригін, С. Рубінштейн та ін.). Вивченню окремих аспектів комунікативних процесів присвячені дослідження діалогово-комунікативної сутності мистецтва, природи художньої творчості, художньої діяльності і спілкування (Ю. Борева, Л. Виготський, М. Каган, І. Корсакова, М. Киященко, О. Лосєв, Ю. Лотман, О. Мелік-Пашаєв, Г. Тарасов та ін.), комунікативної функції музичного мистецтва (Б. Асаф'єв, В. Медушевський, Є. Назайкінський ін.). Проблема комунікації різнобічно висвітлюється науковцями і у галузі мистецької освіти (Н. Гуральник, О. Отич, Г. Падалка, Л. Паньків, О. Хижня, О. Шевнюк, О. Щолокова та ін.). Феномен формування комунікативних якостей і вмінь художньо-педагогічного спілкування майбутнього вчителя музики розкрито у наукових працях Л. Василевської-Скупой, Ю. Волкової, С. Грозан, Є. Проворової, І. Сипченко та ін.

Аналіз численних наукових розвідок та досліджень вченими процесів комунікації, багатовекторність підходів до розуміння художньої комунікації, засвідчує її значимість у розвитку особистості і суспільства, актуалізує проблему формування художньо-комунікативних умінь особистості у процесі художньої взаємодії з творами мистецтва та через мистецтво.

Мета статті: висвітлення наукових підходів до розуміння сутності художньо-комунікативних умінь, визначення груп – класифікації художньо-комунікативних умінь та їх змісту в системі взаємодії «митець – твір мистецтва – споживач».

Результати дослідження. Важливу функцію мистецтва є комунікативна, завдяки якій відбувається спілкування між художником і аудиторією споживачів (публікою), встановлюється

прямий або опосередкований зв'язок між ними. Цінність комунікативної взаємодії особистості з творами мистецтва виявляється в ідентифікації власного «Я» через співучасть, особистісне переживання та самопізнання. Комунікація людини з мистецтвом і через мистецтво забезпечує передачу та усвідомлення найважливіших загальнокультурних цінностей. Як зазначає О. Олексюк, мистецтво, з його здатністю до нескінченного діалогічного спілкування, за допомогою асоціацій забезпечує унікальну можливість виходу в культурний контекст [6, с. 22-23.]. Відтак, процесуальний аспект спілкування особистості з творами мистецтва, розуміння і осягнення смислу художнього навантаження, самовираження та самоствердження неможливі без сформованих художньо-комунікативних умінь, які забезпечують продуктивність художньої комунікації, ведуть до ціннісного вибору, а через нього й до духовного зростання людини.

Художньо-комунікативні уміння формуються у процесі художньо-комунікативної діяльності, яка здійснюється на різних рівнях художньої комунікації з творами мистецтва та інтерактивної діалогової взаємодії через мистецтво. Відтак, для розкриття сутності художньо-комунікативних умінь важливим постає усвідомлення конститутивних понять «комунікація» та «художня комунікація» у науковій літературі. Відповідно до загальноприйнятого тлумачення етимологія слова «комунікація» пов'язана з латинським «communicatio», що у перекладі означає «здійснення, передача», тобто спілкування, що ґрунтується на порозумінні. Узагальнюючи сутнісні властивості комунікаційних процесів, комунікацію розглядають як *засіб зв'язку* будь-яких об'єктів матеріального та духовного світу; *спілкування*, у процесі якого люди обмінюються інформацією; *масовий обмін інформацією* з метою впливу на суспільство та його складові частини. На думку науковців (М. Бахтін, В. Іванов, С. Кримський, М. Мокляк, В. Табачковський та ін.), комунікація перманентно має діяльнісний, діалогічний характер. Ці ж риси притаманні і спілкуванню.

У психологічному словнику дефініція «спілкування» розуміється як складний багатоплановий процес виникнення та розвитку контактів між людьми, які з'являються під впливом потреб спільної діяльності. Складовими частинами спілкування є взаємодія, сприймання, розуміння іншої людини [9, с. 235].

Однак, М. Каган зауважує та визначає головні відмінності термінів «комунікація» і «спілкування». Спілкування, на думку вченого, має і практичний, і духовний характер, тоді як комунікація є суто інформаційним процесом. Спілкування, наголошує автор, є міжсуб'єктною взаємодією, і структура його діалогічна, в той час як комунікація – це інформаційний зв'язок суб'єкта з іншим об'єктом [4, с. 212-245]. Суголосною є думка Л. Василевської-Скупой, яка відмічає, що в комунікації повідомлення комунікатора сприймаються без зворотного зв'язку реципієнта, а в спілкуванні є наявність як прямого, так і зворотного зв'язку, що свідчить про результативність сприйняття інформації реципієнтом та його

розуміння комунікатора [1, с. 9].

У структурі спілкування Б. Паригін виокремлює його зміст (комунікацію) і форму (взаємодію або інтеракцію). Сутність комунікації він характеризує такими психологічними поняттями як порозуміння, співчутливість, ступінь згоди, а форму – поняттями семіотики вербальної і невербальної [8, с. 47-51].

Аналіз та узагальнення концептуальних положень вчених щодо проблеми комунікації в контексті діалогічного підходу (Г. Андрєєва, М. Бубер, М. Бахтін, М. Каган, К. Роджерс, Р. Якобсон, К. Ясперс) дозволяють розглядати її сутність через взаємодію не лише як процес обміну інформацією і взаємовпливу учасників один на одного, а також як взаємодію міжособистісного та внутрішнього діалогу, що уможлиблює досягнення найбільш високого рівня співчуття, співучасті, співпереживання та взаєморозуміння між суб'єктами взаємодії.

Сучасна мистецька освіта зосереджує увагу на особливому виді комунікації – художньому, зі специфічною формою взаємодії її учасників. Як зазначає О. Рудницька, мистецьке (художнє) спілкування – це внутрішньо діалогова форма осягнення смислу мистецького твору, авторської ідеї, а також міжособистісне спілкування на теми мистецтва [11, с. 71]. М. Каган висуває положення, згідно якого процес спілкування в мистецтві необхідно розглядати з позиції міжособистісної взаємодії. Вчений виокремлює чотири види художнього спілкування, що виявляють себе в діалогічній формі: внутрішній діалог; діалог суб'єкта з суб'єктивним об'єктом як ілюзійним партнером; діалог з квазіоб'єктом, що дозволяє людині доторкнутися до системи цінностей автора, його світовідчуття й життєвого досвіду, спробувати зрозуміти його внутрішній емоційний стан як емоційний стан іншої особистості, що виражається мовними засобами того чи іншого виду мистецтва; діалог уявних партнерів – художніх персонажів [3, с. 306-308].

За Є. Назайкінським, «художня комунікація – це процес, в якому реально втілюється творчість, виконання, сприйняття та реалізується акт спілкування». На думку вченого, в системі художньої комунікації центром є музичний твір, навколо якого групуються найбільш важливі елементи комунікації – автор, виконавець, реципієнт [5, с. 21]. Л. Столович, досліджуючи функції художнього спілкування, розглядає комунікації у послідовному ланцюжку актів: діалог митця зі світом – діалог автора з самим собою (аутокомунікація) – діалог художнього твору з реципієнтом – діалог реципієнтів один з одним [14, с. 337].

Вчені відзначають, що серед усіх видів мистецтва діалогова структура найяскравіше моделюється музикою. В контексті аналізу музичного мистецтва як складної багатоаспектної комунікативної системи, А. Якулов виокремлює чотири основні сфери музичної комунікації: 1) сфера авторського створення музичних цінностей (композитор); 2) сфера творчого виконавського відтворення авторського твору (виконавець); 3) сфера активного сприйняття (слухач); 4) сфера художньої і соціально-культурної оцінки як результатів творчих досягнень композитора і виконавця, так і суспільних явищ у галузі музичного мистецтва (музикознавець-критик) [15, с. 31].

Таким чином, тлумачення художньої комунікації у широкому розумінні можна розглядати як взаємодію автора-творця (художника) та споживача (реципієнта), який сприймає художню концепцію автора через твір; об'єктами художнього комунікативного процесу є мистецький твір, образ автора, суспільство, історична епоха, художній процес тощо; художня комунікація включає як сприйняття художнього продукту (твору), так і усвідомлення його цінності, розуміння історичної дійсності, культурологічного контексту, художнього задуму та художнього сенсу твору. Художнє спілкування має внутрішню діалогову форму осягнення смислу мистецького твору, авторської ідеї і передбачає міжособистісне спілкування на теми мистецтва.

Ефективність включення особистості в художньо-комунікативну взаємодію з мистецтвом, продуктивність художнього спілкування з творами мистецтва потребує

сформованості специфічних, а саме художньо-комунікативних умінь.

Уміння – усталена педагогічна категорія, що в узагальненому вигляді визначається науковцями як володіння способами успішного виконання певної діяльності у варіативних умовах і обставинах, що ґрунтуються на знаннях, навичках, досвіді і якостях особистості.

Аналізуючи художньо-комунікативні уміння майбутніх учителів музики та хореографії, Ю. Волкова визначає їх як володіння способами виконання складних інтегрованих мистецько-фахових дій, які забезпечують продуктивну полісуб'єктну інтерактивну художню взаємодію її учасників з творами мистецтва в процесі трансляції та обміну художньою інформацією, думками, емоціями, почуттями на засадах зовнішнього та внутрішнього діалогу, у процесі сприйняття, осмислення, вербальної і виконавської інтерпретації мистецьких творів з метою самовираження, самоствердження [2, с. 6].

В. Сліпак зосереджує увагу на потребі формування у вихованців «уміння естетично оцінити навколишній світ і красу життєвих явищ, ... вміння оцінити мистецькі вартості, висловити емоційне ставлення до художнього образу (у вигляді відгуку, оповідання чи замальовки з пам'яті)» [13, с. 107]. Серед художньо-комунікативних умінь В. Ружицький виокремлює сприймально-оцінні, трактує їх як єдину властивість особистості, оскільки сприйняття дійсності, художнього образу тощо передбачає їх оцінювання. Вчений вважає, що будь-який пізнавальний процес неможливий без аналізу й синтезу, а повноцінне сприйняття картини можливе тільки в тому випадку, коли після аналізу відбувається синтезування й узагальнення даних аналізу [12]. Відтак, художньо-комунікативні уміння тісно пов'язані із процесами художнього сприймання, оцінювання, інтерпретації. Як відзначає Г. Падалка, сприймання, оцінювання та творення є необхідними видами навчальної мистецької діяльності, які притаманні кожній мистецькій дисципліні. Вказані дії відповідають внутрішнім характеристикам мистецтва, різнобічно охоплюють мистецьку діяльність, повністю «вибирають» її іманентні характеристики [7, с. 89-90].

В системі художньої комунікації «мистець – твір – аудиторія» художнє сприймання стає завершальним етапом: *художник (мистець)* осмислює дійсність, творчо відтворює її явища і процеси, використовуючи засоби виразності художньої ідеї та втілює їх у твір (початок творчого акту) – *художній твір* як відображення дійсності за допомогою знакової системи, носій художньої інформації – *аудиторія*, яка сприймає художній твір. О. Рудницька визначає сприйняття художнє як вид художньої діяльності, спрямований на цілісне осягнення мистецького твору як естетичної цінності, що супроводжується естетичними переживаннями та асоціативними уявленнями [11, с. 131]. Г. Падалка трактує сприйняття мистецтва як процес і результат приймання та усвідомлення інформації, що міститься у художніх образах [7, с. 88]. Вчені одностайні у думці, що художнє сприймання – складний процес, який передбачає у своїй структурі проходження певних стадій. Так, С. Раппопорт розглядає три фази художнього сприйняття:

- 1) предкомунікативна (загальна аперцепція);
- 2) комунікативна (синтез набутих спостережень та переживань в цілісну модель дійсності);
- 3) посткомунікативна (являє собою переживання отриманого враження, де реципієнт за допомогою внутрішнього монологу, бесід з іншими людьми продовжує осягати надбані ним образи дійсності і осмислювати свої життєві спостереження в їх світлі [10, с. 219-227].

Узагальнюючи різні підходи до розкриття структури художнього сприймання, О. Рудницька вирізняє три основні складові, які прямо чи опосередковано присутні в усіх концептуальних підходах тлумачення структури художнього сприйняття:

- 1) первинне ознайомлення з художньою інформацією, її сенсорне розрізнення (перцептивна диференціація «фігуро-фонових

зв'язків», загальне орієнтування, «зовнішній шар» мистецького твору»);

2) аналіз виразно-сміслового значення художньої мови (освоєння виразно-сміслових значень художньої форми, декодування семантичного значення художньої мови);

3) інтерпретація та естетична оцінка художнього смислу твору (інтерпретація художнього образу, виявлення особистісного ставлення до почутого і побаченого) [11, с.108-111].

Дослідження структури художнього сприйняття свідчить, що даний процес не є «технологічним» продуктивним процесом, він має зворотній напрямок: від перцепції відображення вже наявного результату (твір мистецтва) до розуміння закладеної у ньому ідеї (активне опрацювання художньої інформації, уявний діалог з автором, образом твору) і, нарешті, до співвідношення змісту отриманої інформації з ціннісними орієнтаціями, власним життєвим та художнім досвідом сприймаючого (інтерпретація художнього образу, змісту), що обов'язково передбачає наявність естетичної оцінки, а також самопізнання, самотворення під впливом отриманих мистецьких вражень. Таким чином, в структурі сприйняття відображено різні рівні художньої комунікації.

Процес сприйняття завжди супроводжується переживанням художньої інформації, емоціями, асоціативною уявою і передбачає емпатійні процеси. На рівні естетично-почуттєвої взаємодії комунікація з власним «Я» через мистецтво розкриває внутрішні зв'язки пізнання людиною творів мистецтва. Така форма діалогу схожа на міжособистісну комунікацію, але спрямована вглиб себе [2, с.17]. Процес сприйняття є неповноцінним без розуміння та інтерпретації реципієнтом змісту художнього твору, його образів, авторського задуму та відкриття новизни. У цьому контексті, інтерпретація забезпечує творчий характер процесу художнього сприйняття, збагачує різні прояви художньої діяльності. Художню інтерпретацію розглядають як художньо-творчу діяльність, що включає сприймання твору (початкове ознайомлення) – осмислення (створення одного з варіантів продукту первинної творчої діяльності митця) та відтворення його під час вербального чи невербального спілкування з аудиторією. Здійснення інтерпретації вимагає асоціативного мислення, інтуїції, досягнення глибинного «підтекстового» смислу, уміння вирізняти ті чи інші аспекти твору. В інтерпретації художнього образу особливого значення набуває виявлення особистісного ставлення до почутого і побаченого, здатність до суб'єктивно-емоційної ідентифікації сенсорних вражень, наявність пошукової активності реципієнта.

Важливим індикатором художнього сприйняття, який виявляє вплив мистецтва на людину, характер емоційно-естетичного реагування на твір мистецтва є естетична оцінка, яка інтегрує результат розуміння (інтелектуальний та емоційний) та інтерпретації смислового значення твору і відіграє важливу роль у міжособистісному спілкуванні. В естетичній оцінці під час художнього сприйняття важливим психологічним механізмом виступає художня рефлексія, яка у міжособистісному спілкуванні відіграє роль так званого «дзеркального Я». Внутрішньо діалоговий характер рефлексії розкриває її значення як «інтеріоризованої дискусії», як форми самоспілкування, основою якої є критичність мислення, здатність до уявного роздвоєння власного Я [11, с. 68].

Отже, художня комунікація в системі «автор – твір мистецтва – реципієнт» відбувається на рівнях художнього сприйняття, осмислення та аналізу, інтерпретації та естетичного оцінювання творів мистецтва, які є взаємопов'язаними, взаємобумовлюючими і не можуть існувати один без одного. Сприймання, оцінювання і творення мистецтва передбачає взаємодію раціональних (осмислення) і почуттєвих (емоційність), свідомих і підсвідомих психологічних аспектів, об'єктивних і суб'єктивних способів освоєння мистецтва.

На підставі здійсненого теоретичного аналізу сутності художньої комунікації пропонуємо розглядати *художньо-комунікативні уміння як інтегральну якість особистості, що проявляється у здатності до полісуб'єктної інтерактивної*

діалогової взаємодії з творами мистецтва, і забезпечує активне міжособистісне спілкування у процесі творчої активності. Враховуючи специфічні особливості художнього сприймання в художньо-комунікативній взаємодії «митець – твір мистецтва – споживач», пропонуємо виокремити наступні групи художньо-комунікативних умінь:

в системі художньої взаємодії «Автор-Я»:

– уміння вести діалог з автором поза межами твору (передбачають спроможність розуміти та усвідомлювати світовідчуття художника, його емоції та почуття, культурологічний контекст тощо);

– уміння встановлювати діалог уявних партнерів (передбачають спроможність розуміти діалог автора самим з собою, уявними персонажами твору – ілюзійна модель спілкування);

в системі художньої взаємодії «Твір мистецтва-Я»:

– уміння встановлювати діалогічну взаємодію в процесі сприймання художнього твору та його аналізу (передбачають здатність до емоційного відгуку, емпатії, спроможність декодування-тлумачення художнього змісту, форми, властивостей мистецької мови; здійснення вербального аналізу-інтерпретації та вираження образного змісту невербальними засобами художньої виразності);

– уміння встановлювати поліхудожню взаємодію з творами мистецтва (передбачають здатність до встановлення змістовної спільності, єдності «духовної» інтонації чи навпаки у творах різних видів мистецтв, різних жанрів з метою досягнення універсальності художньо-комунікативної мови мистецтва; глибини і точності асоціативних зв'язків, їх відповідність);

в системі художньої взаємодії «Я-Я»:

– уміння встановлювати внутрішню взаємодію з собою у процесі оцінювання творів мистецтва (передбачають спроможність до естетичної оцінки творів мистецтва, виявлення особистісного ставлення з позиції усвідомлення їх цінності та художньої значущості);

– уміння аутокомунікації через музичний твір (передбачають здатність пізнавати, вивчати себе через усвідомлення образного змісту твору та зіставлення його з власними поглядами, емоціями, ідеалами);

в системі художньої взаємодії «Я-Інші»:

– уміння встановлювати інтерактивну художню взаємодію в процесі міжособистісного спілкування на теми мистецтва (передбачають здатність до міжособистісного спілкування як обміну думками, почуттями на основі поваги, рівноправності, довіри; розуміння позиції інших суб'єктів спілкування).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, аналіз наукової літератури з проблеми дослідження сутності художньо-комунікативних умінь в контексті художньої комунікації дозволяє зробити наступні висновки: 1) Художньо-комунікативні уміння спрямовуються на встановлення інтелектуально-емоційного й творчого взаємозв'язку на різних рівнях художньої комунікації особистості з творами мистецтва та інтерактивної діалогової взаємодії через мистецтво. 2) Художньо-комунікативні уміння відображають здатність до активного художнього полісуб'єктного спілкування на основі сприймання, осмислення, інтерпретації творів мистецтва і передбачають почуттєво-оцінну реакцію, ціннісне усвідомлення та особистісне ставлення реципієнта до художнього твору.

Розглянуті групи художньо-комунікативних умінь у процесі взаємодії «митець – твір мистецтва – споживач» є підґрунтям для пізнання особистістю культурних надбань людства, її духовного зростання та художнього самовираження, що виявляється у спроможності розуміти мистецтво, себе та інших партнерів спілкування. Подальших досліджень потребує специфіка художньої комунікації в контексті фахової підготовки вчителів музичного мистецтва, особливостей художньо-комунікативних умінь у процесі музично-педагогічної діяльності.

Список використаних джерел

1. Василевська-Скупа Л. П. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва : монографія. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2014. 208 с.
2. Волкова Ю. І. Формування художньо-комунікативних умінь майбутніх учителів музики і хореографії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2016. 20 с.
3. Каган М. С. Мир общения: проблема межсубъективных отношений. Москва : Политиздат, 1988. 389 с.
4. Каган М.С. Системно-синергетический подход к построению современной педагогической теории. *Синергетическая парадигма. Синергетика образования*. М.: Прогресс – Традиция, 2007. С. 212-245.
5. Назайкинський Е. В. Логика музыкальной композиции. М. : Музыка, 1982. 319 с.
6. Олексюк О. М. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва : навч. посібник. К. : Знання України, 2004. 264 с.
7. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). К. : Освіта України. 2008. 271 с.
8. Парыгин Б. Д. Анатомия общения: учеб. пособ. СПб.: Михайлова В.А., 1999. 301 с.
9. Психология : словарь / под ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. М. : Политиздат, 1990. 494 с.
10. Рудницька О. П. Педагогіка загальна та мистецька : навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. 360 с.
11. Ружицький В. С. Сутність і види професійних умінь учителів образотворчого мистецтва Режим доступу: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=373
12. Сліпак В. О. Образотворча система як технологічний комплекс – крок ХХІ століття. *Постметодика*. 1999. №№2, 3, 4. С. 104-108.
13. Столович Л. Н. Жизнь. Творчество. Человек : Функции художественной деятельности. Москва : Политиздат, 1985. 415 с.
14. Якупов А. Н. Музыкальная коммуникация: история, теория, практика : автореф. дис. ... доктора искусствоведения : 17.00.02. М., 1995. 37 с.
15. Раппопорт С.Х. Проблемы художественного творчества: от художника к зрителю. СПб. : Изд. «Лань», Изд. «ПЛАНЕТА МУЗЫКИ», 2017. 236 с.

References

1. Vasy`levs`ka-Skupa L. P. Formuvannya komunikaty`vnoyi kompetentnosti majbutnix uchy`teliv muzy`chnogo my`stecz`stva : monografiya. Vinny`cya : TOV firma «Planer», 2014. 208 s.
2. Volkova Yu. I. Formuvannya xudozhn`o-komunikaty`vny`x umin` majbutnix uchy`teliv muzy`ky` i xoreografiyi : avtoref. dy`s. ... kand. ped. nauk : 13.00.02. Ky`yiv, 2016. 20 s.
3. Kagan M. S. My`r obshheny`ya: problema mezhsubyekty`vny`x otnosheny`j. Moskva : Poly`ty`zdat, 1988. 389 s.
4. Kagan M.S. Sy`stemno-sy`nergety`chesky`j podxod k postroyeny`yu sovremennoj pedagogy`cheskoj teory`y`. Sy`nergety`cheskaya parady`gma. Sy`nergety`ka obrazovany`ya. M.: Progress – Tradyc`ya, 2007. S. 212-245.
5. Nazajky`nsky`j E. V. Logy`ka muzykal`noj kompozy`cy`y`. M. : Muzyka, 1982. 319 s.
6. Oleksyuk O. M. Pedagogika duxovnogo potencialu osoby`stosti: sfera muzy`chnogo my`stecz`stva : navch. posibny`k. K. : Znannya Ukrainy, 2004. 264 s.
7. Padalka G. M. Pedagogika my`stecz`stva (Teoriya i metody`ka vy`kladannya my`stecz`ky`x dy`scy`plin). K. : Osvita Ukrainy. 2008. 271 s.
8. Parыgy`n B. D. Anatomy`ya obshheny`ya: ucheb. posob. SPb.: My`xajlova V.A., 1999. 301 s.
9. Psy`xology`ya : clovar` / pod red. A. V. Petrovskogo, M. G. Yaroshevskogo. M. : Poly`ty`zdat, 1990. 494 s.
10. Rudny`cz`ka O. P. Pedagogika zagal`na ta my`stecz`ka : navchal`ny`j posibny`k. Ternopil` : Navchal`na kny`ga – Bogdan, 2005. 360 s.
11. Ruzhy`cz`ky`j V. S. Sutnist` i vy`dy` profesijny`x umin` uchy`teliv obrazotvorchogo my`stecz`stva Rezhym dostupu: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=373
12. Slipak V. O. Obrazotvorcha sy`stema yak texnologichny`j kompleks – krok XXI stolittya. Postmetody`ka. 1999. ##2, 3, 4. S. 104-108.
13. Stolovy`ch L. N. Zhy`zn`. Tvorchestvo. Chelovek : Funkcy`y` xudozhestvennoj deyatel`nosty`. Moskva : Poly`ty`zdat, 1985. 415 s.
14. Yakupov A. N. Muzykal`naya kommuny`kacy`ya: y`story`ya, teory`ya, prakty`ka : avtoref. dy`s. ... doktora y`skusstvovedeny`ya : 17.00.02. M., 1995. 37 s.
15. Rappoport S.X. Problemy` xudozhestvennogo tvorchestva: ot xudozhny`ka k zry`telyu. SPb. : Y`zd. «Lan`», Y`zd. «PLANETA MUZYKY`», 2017. 236 s.

В статье рассмотрены научные подходы сущности художественно-коммуникационных умений в процессе художественного взаимодействия личности с произведениями искусства. В контексте теоретического анализа сущности понятий «коммуникация», «общение», «художественная коммуникация» акцентировано внимание на диалоговой природе искусства и диалогических аспектах художественного полисубъектного общения. Определено главенствующую роль и специфику художественного восприятия в системе художественной коммуникации.

Ключевые слова: художественная коммуникация, межличностное общение, художественное восприятие, художественно-коммуникационные умения.

– Scientific approaches to the definition of the essence of artistic and communicative skills in the process of artistic interaction of personality with works of art have been considered in the article. In the context of theoretical analysis of the content of concepts «communication», «interaction», «artistic communication» the emphasis is placed on the dialogical nature of art and the dialogical foundations of artistic poly-subject communication. Scientists' generalization of conceptual provisions in relation to the problem of communication in the context of a dialogical approach (H. Andreieva, M. Buber, M. Bakhtin, M. Kahan, (K. Rodgers, R. Jakobson, K. Jaspers) gave us basis to consider its essence through an interaction not only as the process of information exchange and mutual influence of participants on each other, but also as the interaction of interpersonal and internal dialogue that makes it possible to achieve the highest level of sympathy, complicity, empathy and mutual understanding between the subjects of interaction. The features of artistic communication as a process in which creativity, performance, perception is realized as the act of communication have been studied out. Artistic interpretation is considered as artistic and creative activity that includes a perception of the artwork (initial familiarization) – comprehension (creation of one of the product variants of the artist's initial creative activity) and its recreation during the verbal and non-verbal communication with the audience. The main role and the specificity of artistic perception in the system of artistic communication has been pointed out and it allowed to consider the interpretation of artistic communication in the broad sense as the interaction between author-creator (artist) and

consumer (recipient) who perceives the author's artistic concept through the artwork; a work of art, the author's image, society, a historical era, artistic process, etc. are the objects of the artistic communication process. So, artistic communication includes perception of artistic product (artwork) as well as awareness of its value, understanding of the historical reality, cultural context, artistic concept and artistic meaning of the artwork. On the basis of theoretical analysis of the essence of artistic communication that has been carried out, the authors suggested to look at artistic and communication skills as the person's integral quality that occurs in the ability to engage in poly-subjective interactive dialogues with works of art and provides active interpersonal communication in the process of the artistic activity. Considering the specific features of the artistic perception in the artistic and communicative interaction 'artist – artwork – consumer', four groups of the artistic and communicative skills have been distinguished: in the system of artistic interaction 'Author-Me'; in the system of artistic interaction 'Work of art-Me', in the system of artistic interaction 'Me-Me', in the system of artistic interaction 'Me-Others'.

Key words: artistic communication, interpersonal communication, artistic perception, artistic communication skills.

УДК 621.396.933(075)

DOI 10.31339/2413-3329-2019-2(10)-185-188

Кміта Євген Вікторович,

кандидат педагогічних наук,

Навчально-сертифікаційний центр

Державного підприємства обслуговування повітряного руху України, м. Бориспіль

ОПЕРАЦІЙНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ КОМПОНЕНТ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ (ІНШОМОВНОЇ) КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДИСПЕТЧЕРІВ УПРАВЛІННЯ ПОВІТРЯНИМ РУХОМ

Стаття присвячена безпеці польотів на міжнародних повітряних трасах. Розглядається професійна іншомовна комунікативна компетентність диспетчерів управління повітряним рухом, особливо її розвиток. У цій роботі описується операційно-діяльнісний компонент, його сутність, а також складові самого процесу вчення. Описані складові та елементи операційно-діяльнісного компоненту стосовно авіаційної сфери, та відносно розвитку професійної іншомовної комунікативної компетентності диспетчерів управління повітряним рухом. При цьому зроблений наголос на те, що особливості функціонування операційно-діяльнісного компоненту підпорядковуються вимогам документам Міжнародної організації цивільної авіації (ICAO) №9432 та №9835.

Ключові слова: диспетчер управління повітряним рухом, професійна комунікативна компетентність, безпека польотів, операційно-діяльнісний компонент, технологія відбору, методи, засоби, форми, методика.

Постановка проблеми. Відомо, що радіообмін та спілкування на міжнародних повітряних трасах відбуваються англійською мовою, яка є однією з офіційних мов Міжнародної організації громадянської авіації (англійської, арабської, китайської, іспанської, французької та російської). Такий стан справ зумовлений науковими дослідженнями Аерокосмічної лінгвістичної організації (Aerospace Linguistic Foundation) з оптимального вибору мови авіації на основі зіставлення 18 мов. Згідно з цими дослідженнями, англійська мова – є найбільш оптимальною для ведення радіообміну «екіпаж повітряного судна – диспетчер управління повітряним рухом».

Занепокоєння з приводу ролі мовного фактору в авіаційних пригодах призвело до прийняття резолюції А 32-16 Асамблеї ICAO, яка нагально закликала Раду ICAO дати вказівки Аеронавігаційній комісії розглянути цю проблему в пріоритетному порядку і закінчити виконання поставленої задачі щодо посилення відповідних положень ICAO, стосовно того, щоб персонал служби управління повітряним рухом і члени льотних екіпажів, які беруть участь в забезпеченні і виконанні польотів у повітряному просторі, де вимагається використання англійської мови, мали достатні навички для ведення радіотелефонного зв'язку англійською мовою [2]. При аналізі даних Державіаадміністрації за 2005–2017 роки виявлено ряд порушень, причиною яких є помилки в процесі ведення радіообміну англійською мовою. Вивчення авіаційних інцидентів та катастроф свідчить про те, що вони мають місце через брак належного рівня володіння професійно орієнтованою англійською мовою радіообміну як у стандартних, так і в нестандартних умовах авіаційної діяльності.

Про це свідчить детальний аналіз більшості авіакатастроф, який показав, що їх причинами стали:

- несподівані переходи на рідну мову (характерні для диспетчерів як західноєвропейських, так і східнослов'янських країн, для яких англійська мова не є рідною);
- перенесення диспетчерами знань інших мов, як рідної, так іноземної, на процес ведення радіообміну англійською мовою;
- невиконання вимоги ICAO Doc. AN9432: «...Учитывая, что у человека-оператора, принимающего сообщения, английский язык возможно не является родным языком. Поэтому говорите ясно

и, как правило, используйте стандартные фразы и ситуации...» [5].

Складність використання для прийому та передавання інформації в системі «диспетчер управління повітряним рухом – екіпаж повітряного судна» мови, що не є для авіадиспетчера рідною (наявність низької іншомовної компетентності) і якою він володіє та не користується повною мірою, обумовлена не тільки структурно-мовними нормами конкретних мов. Істотний вплив на безпеку польотів робить національно-культурна специфіка мовного спілкування, «бар'єр», створений мовними стереотипами, звичками, а також міжмовна інтерференція.

Стає зрозумілим брак професійної іншомовної комунікативної компетентності авіадиспетчера через недостатню присутність операційно-діяльнісного компоненту у підготовці з формування та розвитку вищезазначеної компетентності та її застосування у професійній діяльності.

Зрозуміло, що професійна іншомовна комунікативна компетентність є невід'ємною частиною професійної діяльності індивіда, бо саме вона відображає особистісні якості та властивості фахівця, за допомогою яких він самостійно й ефективно реалізовує завдання професійної діяльності, в тому числі ті, що пов'язані з діями інших людей [4].

Професійна (іншомовна) комунікативна компетентність диспетчерів управління повітряним рухом (далі – УПР) – це професійні та фахові іншомовні комунікативні знання, навички, вміння та здатність й готовність їх адекватного використання для здійснення службової взаємодії в процесі ведення радіообміну з екіпажами повітряного судна, які здійснюють польоти на міжнародних повітряних трасах, в тих або інших умовах професійної взаємодії та діяльності.

Аналіз актуальних досліджень та публікацій. Поняття та зміст іншомовної комунікативної компетентності вивчалось та досліджувалось вченими з усього світу (Л. Біркун, Л.Брахман, О. Волобуєва, Г.Китайгородська, С.Козак, Е. Пассов, С.Савіньон, М та ін.). Дослідження показали, що на даний час відсутні універсальне визначення поняття іншомовної комунікативної компетентності та його компонентів [1].

Особливості професійного іншомовного спілкування авіаційних операторів дискутувались у працях Б. Алякринського,